

USTADNAMƏ

Yığdın bu dünyanın malın, dövlətin,
Əllini keçirdin, yüzə nə qaldı?
Ayaq getdi, əl gətirdi, diş yedi,
Baxmaqdan savayı bizə nə qaldı?

Ölüm haqdı, çıxmaq olmaz əmrdən,
İpək tora halqa salma dəmirdən,
Aydı, gündü gələr, gedər ömürdən,
Tələsirik: görən yaza nə qaldı?

Haraya baxıram hava məxsuşdu,
Gördüyüm oylaqlar yadıma düşdü;
Bir gün eşidərsən Alı¹ da köçdü,
Sındı simli tarı, saza nə qaldı?!

Ustadlar ustadnaməni bir deməyib, iki deyər, biz də deyək iki olsun,
düşmənin gözü oyulsun.

Ay ariflər, heç kəs yalqız olmasın,
Yalqız işə daşdan divar deyərlər.
Bəzircansan, aç mətanın, xırd eylə,
Aralar: yükündə nə var, – deyərlər.

Bəylər ələ alar alıcı quşu,
Sərraflar tanıyar qiymətli daşı,
Oğul atadan son artırsa işi,
El içində ona tavar deyərlər.

Qızılgülü dəstə-dəstə dərginən,
Dəribən də pünhanlara sərginən,
Hər nə versən öz əlinlə verginən,
Yüz qadanı başdan sovar deyərlər.

Neylərəm bağçanı barı olmasa,
Neylərəm heyvası, narı olmasa;
Bir igidin dünya malı olmasa,
Yeləksiz ox kimi çovar deyərlər.

İsgəndər atlandı, çıxdı zülmatdan,
Qasım, Xızr içdi abi-həyatdan;
Söz düşsə igiddən, qılıncdan, atdan,
Süfrəni hamıdan kübar deyərlər.

Ustadlar ustadnaməni iki yox, üç deyər, biz də deyək üç olsun,
düşmən ömrü puç olsun!

Arif məclisində bir söz söylərəm,
Nə xilaf, nə çaşqın, nə qələt olmaz.
Loğmadan düz olan, nütfədən halal,
İnşallah, heç yerdə xəcalət olmaz.

Mənim bu sözümü sərraflar qanar,
Müxəmməslər etdiyindən utanar.
Varlıqda dost ola, yoxluqda kənar –
İgidəm deyəndə bu adət olmaz.

Ələsgər, mətləbin xudadan istə,
İnsaf olmaz müxəmməsdə, nakəsdə;
Bəylik, göylük, səylik olan məclisdə,
Qaç ki, orda xeyir-bərəkət olmaz.

Ustadlar belə nağıl eyləyirlər ki, Yəmən şəhərində Dərdli şah
adında bir padşah varmış. Bunun dövləti, məmləkəti, əsgəri, ləşkəri,
xəzinələri – hər şeyi başdan aşib-daşırdı. Özü də çox ədalətli şah idi.
Amma ki, dünyada özündən sonra mal-dövlətinə sahib olacaq bir zür-
yəti yoxudu. Bunun üçün də çox dərd çəkib, dünya malına heç bax-
mırdı.

Dünyada həkim qalmamışdı, ziyarət qalmamışdı ki, padşah arvadı
ilə getməsin. Amma heç bir yerdən bunun dərдинə çarə olmurdu.
Padşah həmişə dərdlə gözərdi, dərdlə oturub, dərdlə qalxardı. Buna
görə də adına Dərdli şah deyərdilər.

Padşah bir gün vəzir-vüzəranı çağırıb dedi:

– Məndən sonra mənim mal-dövlətimə, xəzinələrimə, əsgərlə-
rimə, ləşkərimə sahib olacaq bir züryətim yoxdu. Dünyada hər nə əlac
dedilər elədim, amma bir çarə olmadı. İndi siz deyın, mənim bu dər-
dimə nə çarə var? Mən nə eləməliyəm ki, züryətim olsun.

Bu zaman vəzirlərin içindən Qoca Lələ adında biri dedi:

– Padşahım sağ olsun, yeddi yolayrıcında bir ev tikdir. Oraya halal adamlardan gözetçi qoy. Gələnə–gedənə çörək ver, aş ver, qonaq elə. Bəlkə bir ağzıdualı kimsə rast gəldi, sizin dərdinizin çarəsini dedi.

Dərdli şah Qoca Lələnin sözünü qəbul eləyib, yeddi yolayrıcında böyük evlər tikdirdi. Dillərdə söylənən hər cür ləzzətli yeməklər bişirtirib, pulsuz–parasız gələnə, keçənə yedirdi. Bu minvalınan həftələr, aylar keçdi. Bir gün padşah Lələni çağıraraq dedi:

– Ay Qoca Lələ, neçə aydı ki, biz yeddi yolayrıcında evlər düzəltmişik. Gəl dərvişlibas olub, həm ova çıxmaq, həm də o evlərə baxmaq, görək gəlib–keçənə nə cür yemək verirlər. Bəlkə qulluqçular mənə xəyanət eləyib, gəlib–gedənə yemək vermirlər, onunçün də mənim züryətim olmur.

Qoca Lələ padşahın sözlərini qəbul elədi. Dərviş libası geydilər, axşama qədər gəzib, axşamüstü evlərin yanına gəldilər. Elə təzəcə yaxınlaşırdılar ki, qulluqçular çıxıb bunları içəri dəvət elədilər. Zorla aparıb yedirdilər, içirdilər, sonra qulluqçulardan biri dedi:

– Ay dərviş babalar, sizin ağzınız dualı olar. Bizim padşahın züryəti yoxdu, dua eləyin, bəlkə Allah ona bir oğul verdi.

Padşahlı vəzir dua oxudular.

Bu evin yanında böyük bir gül bağı var idi. Padşah ilə Lələ elə təzəcə bu bağa girmişdilər ki, birdən bir nurani dərviş onların qabağına çıxdı, padşaha salam verib dedi:

– Səlam–əleyküm, Dərdli şah!

Padşah dedi:

– Sən mənim dərdli olmağımı haradan bilirsən?

Dərviş dedi:

– Üz–gözündən görürəm.

Padşah dedi:

– Onda sən mənim dərdimin çarəsini də bilirsən. De görüm, mənim dərdimin əlacı nədi?

Bu zaman dərviş cibindən bir qırmızı alma çıxardıb dedi:

– Ala, bu qırmızı almanı düz ortadan ikiliyə böl! Yarisini sən ye, yarisini də xanımına ver! Gün keçər, ay dolanar bir oğlunuz olar. Amma mən gəlməmiş oğlanın adını qoymazsınız.

Dərviş sözünü tamama yetirən kimi yox oldu. Padşah nə qədər ahtuh elədi, vaysındı, amma dərvişdən bir əsər də görə bilmədi. Padşah almanı götürüb, Lələ ilə bərabər evinə gəldi, soyunub əlini, üzünü yudu,

sonra əmr elədi bir qızıl məcməyi ilə bir qızıl bıçaq gətirdilər. Padşah almanı ortadan bölüb, yarısını xanımına verdi, yarısını da özü yedi.

Doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat tamam olduqdan sonra Soltan xanım bari-həmlini yerə qoyub, bir oğlan dünyaya gətirdi ki, misli görülməmişdi. Padşaha müjdə xəbəri getdi.

Böyük şadlıq keçirildi, çalğı çalındı, padşahın oğlunu bəsləmək üçün qırx incə qız ayrıldı.

Qızlar uşağı soyuqdan istiyə, istidən soyuğa göstərməzdilər. Nağıl uşağı tez böyüyər, uşaq böyüdü. Məktəbə verdilər. Amma uşağa ad qoymurdular. Onun adına şahzadə deyirdilər. Uşaq on yaşına girdi. Amma yenə adsız idi. Bir gün Soltan xanım padşaha dedi:

– Padşahım sağ olsun, aləm bizə söyür ki, dünyada bir oğul tapdılar, onun da adı yox. Gəl bir məclis çağıraraq, şahzadəyə ad qoyaq.

Padşah dedi:

– Bunun adını biz qoya bilmərik. Şahzadənin adını bir nurani dərviş qoyasdı. Qorxuram biz dərvişsiz ad qoyaq, sonra şahzadənin başına xata gələ. Dərviş gəlməsə, mən şahzadəyə ad qoymayacağam. O deyib uşağın olanda adını mən qoyacağam.

Padşah çox dedi, Soltan xanım az eşitdi, yalvardı, yaxardı, axırda padşahı razı saldı.

Padşah xanımının sözünü qəbul eləyib, sabahı gün bütün padşahlara xəbər verdi ki, bəs filan ayın filan günündə xeyirli işim var. Oğluma ad qoyacağam. Məni istəyən gəlməlidir. Toy üçün hazırlıq görüldü. Hər tərəfdən dəvət olunan qonaqlar gəldilər. Bir cümə axşamı gecəsi məclis yığıldı, uşağın adını qoymaq üçün söhbət başlandı. Kimisi dedi Məhəmməd olsun, kimisi dedi ki, Hüseyn olsun. Bu qalmaqal içində birdən bir yaşıl abalı nurani, ağsaqqal dərviş içəri girib, salam verdi, ayaq üstə şahzadənin adını Lətif şah qoyuram, – deyib, yox oldu. Aşağı, yuxarı dərviş – dərvişi tapmadılar. Bütün məclis mat qaldı ki, bu nə hikmət idi. Bu zaman padşah barmağını dişləyib, başa düşdü ki, bu haman bağda alma verən dərviş imiş. Padşah daha da şad oldu. Bir həftə şadlıq keçirildi. Bir həftədən sonra məclis dağıldı.

Ay keçirdi, gün dolanırdı, Lətif şah da məktəbə davam eləyirdi. Bir gün yenə Lətif şah məktəbdə oturmuşdu, bir də gördü ki, iki atlı adam arxalarında tüfəngləri, qollarında heybələri, dallarında tazıları gedirlər. Molla nə qədər Lətif şahı dərş dedisə, Lətif şah gözlərini atlılardan ayırmadı. Bir az baxdıqdan sonra soruşdu:

– O atlılar kimdilər?

Molla dedi:

– Onlar avçılardı. At belində gəzib, av eləyirlər.

Lətif şah dedi:

– Nə olar, padşaha de, mənim üçün də at, silah alsın, mən də ava çıxım.

Molla Lətif şahı azad eləyib, özü düz padşahın yanına getdi. Lətif şahın istəyini padşaha söylədi.

Padşah dedi:

– Bala, Lətif şah, sən atanın-ananın bir oğlusan. Sənə nə lazımdı avçı olmaq? Get, oxu!

Şah nə qədər nəsihət elədisə, Lətif şah qəbul eləmədi. Axırda padşah Lətif şahı bir köhlən at, qılınc, avçı paltarı, bir də tazı verdi. Bu vaxt Lətif şahın on beş yaşı var idi. Padşah yeddi yüz yetmiş yeddi dəli də buna qoşdu. Lətif şah bu atlıları götürüb, Yəmən şəhərindən dağlara ava çıxdı.

Bunların atlarının ayaq səmindən harada bir maral, ceyran varda ürək qaçırdı. Bunlar av tutmaq əvəzinə, nə qədər ki, av vardı ürək dülər. Az gəzdilər, çox gəzdilər. Gördülər ki, beləliklə bir şey vurmaq olmaz, axırda cüt-cüt olub, av axtarmağa başladılar. Hərə öz işində olsun, görə ki Lətif şah nə elədi. Lətif şah səhərdən günortaya kimi gəzdi, günorta vaxtı bir az çörək yeyib yatdı.

Bir az yuxulamışdı ki, haman dərviş yuxusuna gəlib eşq bədəsinə ona içirdi. Ayineyi-dövrəni çevirib, Hindistan şahının qızı Mehriban Soltanı ona göstərib dedi:

– Sənin qismətin budur. Bunu sənə buta verirəm.

Lətif şah qızı görən kimi bihuş olub özündən getdi. Ağzından köpük gəldi. Yoldaşları gəlib gördülər ki, Lətif şah qan-tər içində yatıb, ağzından köpük gəlir. Üzü saralıb, bal mumuna dönübdü. Bunu haman saat qaldırıb, çadırına götürdülər. Handan-hana Lətif şah ayılıb özünə gəldi. Əhvalatı yoldaşlarına danışdı. Əhd eləyib, peyman bağladılar. Onlar da Lətif şahı qoşulub, yola düşdülər. Gəlib, gəlib Hindistan dağlarına çatdılar. Burada bir mağarada məskən salıb, yaşamağa başladılar. İndi bunlar burada qalsınlar, sizə haradan xəbər verim, Hindistan şahından.

Hindistan şahı ki vardı, bir ədalətli, dövlətli şah olub, aləmdə adı söylənirdi. Bunun da Mehriban Soltan adlı bir qızı varıdı. Bu qızı hər nə qədər padşahlar istəyirdisə, qız heç kimsəyə getmək istəmirdi. Bir

gün günorta vaxtı qız yuxuya getmişdi, aləmi-röyada haman dərviş eşq badəsini ona içirtmədi, ayineyi-dövrəni çevirib, Hindistan dağlarında Lətif şahı ona göstərərək dedi:

– Bu dünyada sənə qismətənin ancaq bu oğlandı.

Qız bu oğlanı görəndə kimi bihuş olub yerə yıxıldı, ağzından qanlı köpük gəldi. Bu gündən sonra Mehriban Soltanın üzü gülmədi, könlü qəmlə, gözləri yaşla dolu, saralıb solmağa başladı. Padşaha xəbər gətirdi ki: bəs niyə durmusan, qızın bərk xəstələnib. Padşah əmr elədi, həkimlər gəldi, cərrahlar gəldi, amma bir çarə olmadı. Axırda həkimlərdən biri dedi:

– Bunun dərddi sarılıqdı. Hindistan dağlarında bir bulaq var, onda çimşək yaxşı olar.

Padşah əmr elədi, səksən minlik qoşun hazır oldu. Kəcavələr qoşuldu, yola düşdülər.

Gethaget, günlərin birində Hindistan dağlarında haman bulaq olan yerə çatdılar. O gecə Mehriban Soltan bulaqda çimdi, xəstəliyi sağaldı. Dan ulduzu kimi işıqlanıb yanmağa başladı.

İndi gəl xəbəri sənə kimdən verim, Lətif şahdan. Həmin gecə Lətif şah qarovul çəkirdi. Gördü ki, çəməndə çadırlar qurulub. Lətif şah düz yaşıl çadırlı kəcavənin yanına gətirdi. Pərdəni açıb baxdı, nə gördü? Evin yıxılısın, nə baxırsan, dərvişin göstərdiyi qız buradadı. Lətif şah qızın ay kimi camalını görəndə bihuş olub yerə yıxıldı. Mehriban Soltan da səsə kəcavədən çıxıb baxdı ki, nə baxırsan, dərviş göstərdiyi oğlandı. Dayana bilməyib əmr elədi ki, kəcavələr qoşulsun. Bəli, kəcavələr qoşuldu. Yola düşəndə Lələ Mehriban Soltandan soruşdu:

– Bu kimdi?

Mehriban Soltan dedi:

– Bu bir qərrib avçıdır. Kim olduğunu indi özün bilərsən. Aldı sazı sinəsinə, görək yana-yana nə dedi:

Dərdü qəm içində yatan, ey oğlan²,
Bir od saldın şirin cana, gedirəm.
Vallahı, kəsildi səbrim, qərarım,
Atəş alıb, yana-yana gedirəm.

İnciynən tikəydim yaşılı, alı,
Bundan belə gözüüm gözləyər yolu.
Əmanətədi, verdim bu ərzi-halı,
Göhərəm, çatmışam kana, gedirəm.

Bu Mehriban sənə mübtəla oldu,
Gözüm gördü, könlüm intizar qaldı.
Mənzildən məkana üç aylıq yoldu,
Xəbər alsan, Hindistana gedirəm.

Söz tamam oldu. Onun dediklərini Lələ bir-bir yazdı. Bəli, kağızı Lətif şahın qoynuna qoyub getdilər.

İndi gəl xəbəri kimdən verim, Lətif şahın yoldaşlarından. Bunlar aradılar, axtardılar, Lətif şahı tapmadılar. Hesab elədilər ki, əgər biz Lətif şahı tapmasaq, padşah bizim dərimizə saman tərəcək. Hər biri bir tərəfə dağılıb, Lətif şahı axtarmağa başladılar. Sağ tərəfə gedənlər gördülər ki, Lətif şah bihuş olub yerə yığılıb. Bunu beləcə götürüb gətirdilər, şey-şüylərini də toplayıb, düz Yəmən şəhərinə yola düşdülər.

Dərdli şah oğlunu belə pərişan görən kimi başından duman çıxdı. Lələyə dedi:

– Sənə üç gün möhlətdi. Lətif şahın dərdinə dərman tapmasan, boynunu vurduracağam.

Lələ başa düşdü ki, Lətif şahın dərdi eşqdi. Durub onun yanına gəldi, burdan-ordən söhbət saldı, axırda fürsət tapıb mətləbin üstünə gəldi, dərdinin səbəbini soruşdu.

Lətif şah dedi:

– Mən sözlə dərdimi desəm, dilim yanar. Sazla deyim, qulaq as! Aldı sazı sinəsinə, görək nə dedi:

Əziz lələm, nə sorarsan bu könlümün cəfasını?
Etibarsız bu dünyanın kim görübdü vəfasını?
Bir tavar, bir gözəl gördüm ki, atdı peykan oxunu,
Xişm ilə tar-mar etdi ürəyimin səfasını.

Dərdə giriftar olmuşam, qurtarmıram heç bələdən
Bir tülək tərlandı məni öz hüsnünə heyran edən.
Səksən min sərdar içində o düşdü kəcavədən,
Ondan soruş bu qəlbimin, ürəyimin yarasını.

Lətif şah məzara gedər əgər əlacın bulmasa,
Əlac mənə mümkün olmaz, qədər öz yerin almasa,
Türbəmi ziyarət edən o şux tərlandı gəlməsə,
Loğman gəlsə tapa bilməz bu dərdimin davasını.

Lətif şah sözü tamam elədi, sonra da Hindistan padşahının qızı Mehriban Soltana aşiq olduğunu dedi. Lələ baxdı ki, eşq odu bunu yandırmaqdadı. Nə olur-olsun, sevdini tapmalıdı. Gəlib padşaha dedi:

– Padşahım sağ olsun, şahzadə Hindistan şahının qızı Mehriban Soltana aşiq olubdu.

Padşah dedi:

– Mehriban Soltan olmasın, öz gözəllərimizdən biri olsun. Gətirin bütün qızları, kimi istərsə onu alarıq.

Qızların hamısını gül bağına topladılar. Lətif şahı da bunların yanına gətirdilər ki, bəlkə birini sevib alsın. Lətif şahın ürəyi yandı, aldı sazı, görək qızlara nə dedi:

Yığılıblar, seyrangahə çıxıblar,
Bu gün bayramıdı günü qızların?
Sona kimi nazü qəməzə satırlar,
Məclislər saqisi hanı qızların?

Mahitab sinəmə çəkibdi dağı,
Şəmsinurun qoynu behiştin bağı,
Yaxşının gözləri hərami, yağı,
Baxışı heyran etdi mənə qızların.

Gülşərfin saçı gəzər birtəhər,
Sayalının qoynu yazıstan, şəhər,
Sara, Güllü, Sona, Yetər – hər səhər
Bülbül sədasıdı ünü qızların.

Dön bəri, qız, günəş çıxsın oyuna³,
Mən qurbanam Telli, Əfruz boyuna;
Dəyməz bizim yarın bir tək muyuna,
Yığılıb cəm olsa mini qızların.

Nigar nəzakətdə bənzər xanıma,
Bağdagül bacımdı, gəlsin yanıma,
Huri bir od saldı şirin canıma,
Yox imiş imanı, dini qızların.

Lətif şah mayıldı xəttü xalına,
Surahı qamətə, gül camalına,
Ala gözlü Mehribanın yoluna,
Tamam qurban olsun canı qızların!⁴

Söz tamamına yetəndə Lətif şahın üzü saraldı. Onu tez evlərinə apardılar. Lələ baxdı ki, alma kimi oğlan günü-gündən saralıb solmaqdadı. Padşahın yanına gedib dedi:

– Şah sağ olsun. Mən bu işi belə qoya bilmərəm. İcazə ver mən Hindistana gedim, ya başımı verəcəyəm, ya da Lətif şahın vergisini tapacağam.

Padşah icazə verdi. Lələ hazırlaşdı yola çıxmaq istəyəndə Lətif şah Lələyə dedi:

– Mən özüm də səninlə gedəcəyəm.

Padşah, arvadı nə qədər yalvardısa, Lətif şah sənə söz kar eləmədi.

Axırda dərddli şah qırx dəvə yükü xas gümüş, qızıl verib, Qoca Lələ ilə Lətfi Hindistan şəhərinə, bəzirgan sifətində yola saldı. Bunlar yola çıxıb, az-çox getdikdən sonra bir gün axşam vaxtı Yəmən dağlarına çatdılar. Gün batan vaxt idi. Yəmən dağlarının başı yumurta kimi ağ görünürdü. Bu zaman Lətif şahın ürəyi dalğalanıb dedi:

– Biz gedirik, görəsən bir də qismət olacaqmı gəlib vətəni görək?! Aldı sazı, dedi:

Kəsildi nişana, yad oldu vətən,
Gözdən itdi bizim yerin dağları!
Çünki Leyli intizarı-Məcnundu,
Fəğan elər səhər, sübhün çağları!

Aldı Lələ:

Sən səbr elə zülmün hər bəlasına,
O dərgahda sınıbıbdı çoxları.
Bu darlığa bir sərbəstlik verən var,
Hikmətilə var edibdi yoxları.

Aldı Lətif şah:

Uzaqdı mənzilim, möhnət daşdı,
Cismimi yandıran eşq atasıdı;
Əcəl ayrılığı haqqın işidi,
Fələk bizdən cida saldı sağları!

Aldı Lələ:

Ərzilə içilməz fələyin zəhri,
Ox vurdun sinəmə, çəkirəm qəhri;

Talandı könümün mahalı, şəhri,
Qırıldı qəddimin dal budaqları.

Aldı Lətif şah:

Lətif şah da vətənindən cıdadı,
Əmr-qadir Allah barı-xudadı.
Fələk hicran tapdağı ilə budadı,
Biçildi mehrimin gül budaqları⁵.

Aldı Lələ:

Sərgərdan Lələyəm, çəkərəm əza,
Əksilməz bu yara, köhnəlməz, taza.
Günbəgün sinəmə dağ çəkər qəza,
Sönübdü könümün şam çıraqları⁶.

Sözü qurtarıb, yenə də yollarına davam elədilər. Gedə-gedə günlərin birində Hindistan şəhərinə daxil oldular. Mehriban Soltanın sarayına yaxın bir yerdə bir dükan kirayayıb, mallarını satmağa başladılar. Hindistan qumaşının, parçasının arşını otuz qəpiyə idisə, bunlar on dəfə yaxşı olan parçanın arşını on qəpiyə verirdilər. Şəhərə səs düşdü. Hər kəsə parça lazım deyildisə, o da almağa gəldi. Bir gün Mehriban Soltanın kənizlərinə xəbər gəldi ki, filan küçəyə bir bəzircan gəlib, parçanın arşını dörd qəpiyə verir. Qızlar yığıldılar, Mehriban Soltana dedilər:

– Üç ildi ki, sənin yanında işləyirik, bir dəfə də olsun paltarımızı təzələməmişən. Gəl bu dəfə təzələ! Şəhərdə ucuz qiymətə parça satılır.

Mehriban Soltan qızların sözünü yerə salmayıb Topal qızı göndərdi ki, parça alsın. Topal qız gedib qırx top parça aldı. Qoca Lələ pulu istəyəndə Topal qız dedi:

– O cavan oğlanı yolla gəlsin, Mehriban Soltandan haqqını alsın.

Lələ də Lətif şahı onunla yolladı.

Mehriban xanım Lətif şahı görən kimi əmr elədi ki:

– O oğlanı mənim yanıma yollayın, pulunu özüm verəcəyəm. Siz də, ay qızlar, Topal qız gətirdiyi parçadan adama iki dəst tikdirin!

Qızlar paltarı biçməkdə olsunlar, Mehriban Soltan Lətif şahı gül bağına gətirib, dərini sazla deməyə başladı.

Aldı Mehriban Soltan:

Mən səni görmüşdüm xanlar dönündə⁷
Əlindəydi şah babanın fərmanı.
Xak etdim üzümü, eylədim rica,
Bəxş etmədin bəcarəyə dərmanı.

Lətif şah Mehriban Soltanı tanıdı. Huşu başından çıxdı. Özünü
birtəhər toplayıb, görək cavabında nə dedi:

Aldı Lətif şah:

Bir baxışda məni sərxoş eylədin,
Kaş ki, o gün görməyəydi yar səni!
Təğayir zülflərin nə zəhmi varmış,
Bu sayaqda hörməyəydi yar səni!

Aldı Mehriban Soltan:

Yolların gözlədim müddət çağında,
Sənəm qəm dağıdı, qəm duzağında.
Yar, səhər çağında, gülşən bağında,
Qızılgüləm, bülbül kimi dər məni!

Aldı Lətif şah:

Qərar versən, qərarımda duraram,
Arzum budu, muradımı alaram.
Mən günümü bir gününə verərəm,
Cani-dildən billəm xilaskar səni.

Aldı Mehriban Soltan:

Mehriban geyərdi al ilə qara,
Vücudum şəhrini vermişdim yara;
Əgər gəlməsəydin bizim diyara,
Yaxardı atəşin vərbəvər məni⁸.

Aldı Lətif şah:

Sərgərdan Lətifi sən etdin belə,
Vücudum şəhrinə saldın vəlvələ;
Pəridən xoşliqa, qılmandan əla,
Mələkdən mən gördüm lütfkar səni.

Söz tamam oldu. Göyərçin balaları kimi bir-birinə sarmaşdılar. Lətif şah Mehriban Soltandan ayrılıb, isitməli adam kimi beli qırıla-qırıla Lələnin yanına gəldi. Lələ soruşdu:

– Ay balam, səbahdan bu vaxta qədər harada idin?

Lətif şah dedi:

– Lələ, söz ilə deyə bilmərəm. Od tutub dilim yanar. Əgər istəsən, sazla deyərəm.

Aldı sazı, görək nə dedi:

Dost bağına vardım, Lələ,
İşrətli divanı gördüm.
Bir əzim möcüzat ilə
Sanki Nuh tufanı gördüm.

Dövr etdim mən sağ, solnan,
Çıxıb pərvaz etdi gülnən.
Xilusi-qəlb, canü dilynən
Sevdiyim cananı gördüm.

Lətif şahın müşkünəzi,
Ahıman çıxar avazı.
Hindistan şahının qızı,
Mehriban Soltanı gördüm⁹.

Sözü qurtarandan sonra Lətif şah Lələyə dedi:

– Lələ, sən görək gedib Mehribanı gül bağında görəsən, danışasan.

Lələ Lətifin xatirini sındırmayıb, gül bağına getdi.

Mehriban gül bağında Lələni görüb dedi:

– Kimsən? Nə istəyirsən?

Lələ dedi:

– Əgər anlasan, sazla deyərəm.

Lələ aldı sazı, görək nə dedi:

İradəm var, qəbul eylə sözümü,
Rica üçün bir minnətə gəlmişəm.
Mən bilirəm hökmüllahi-ələmsən,
Hökmələri hidayətə gəlmişəm.

Aldı Mehriban Soltan:

Yollarına inci düzüm xal kimi,
Sərim üstə, mərhəmətə gəlmisən.

Hər nə desən, əmr, fərman sənindi,
Buyur, Lələ, nə ülfətə gəlmişən.

Aldı Lələ:

Lətif zara gəlmiş, bir məkansız quş,
Pünhan sirr içində olubdu beyhuş;
Kərəm qıl, soltanım, etmə fəramuş,
Müntəzirdi, əmanətə gəlmişəm.

Aldı Mehriban Soltan:

Kəkəb bədirlənsə yenə ay olmaz,
Nə qədər çalışsa, yoxsul bay olmaz.
Xilaskarın heç əməyi zay olmaz,
Buyur, Lələm, iltifətə gəlmişən.

Aldı Lələ:

Şahzadəyə fəda Lələnin canı,
Kərəm qıl, soltanım, lütf et ehsanı;
İxtiyar səndədi, ey mürvət kanı,
Müşkülüm var, mərhəmətə gəlmişəm.

Aldı Mehriban Soltan:

Mehriban Soltanam, qıl sən qənaət,
Qorxma, Lələ, səni etməm xəcalət;
Fərman yazım, sənə verim vəkalət,
Hər nə mətlub, təklifətə gəlmişən.

Lələ dedi:

– Yaxşı budu ki, mən gedim, Lətif şahı sənın yanına göndərim.
Qız razı oldu.

Lələ gedib Lətif şahı qızın yanına göndərdi. İndi xəbəri sənə kimdən verim, fars padşahından. Fars padşahının adı, sanı, dövləti dünyanı tutmuşdu. Bu padşah iyirmi beş yaşa dolmuşdu, evlənmək istəyirdi. Hər tərəfə səyyahlar yollamışdı ki, dünyanın hankı tərəfində bir gözəl qız görsələr, gizlindən şəklini alıb, ona yollasınlar. Bu səyyahlardan biri də Hindistan tərəfinə düşmüşdü. Bu tərəfə düşən səyyah Mehriban Soltanı görüb, şəklini çəkdi, düz aparıb fars padşahına verdi. Padşah Mehriban Soltanın şəklini görən kimi ağı başından getdi. Vəzirlərinə

əmr elədi ki, ya bir nəfər qalana qədər qırılacağıq, ya da qızı götürəcəyik. Haman gündən elçilər yola düşdülər. Elçilərlə on min nəfərlik qoşun, bir də İsfəndiyar pəhləvan gedirdi.

Elçilər qoşun ilə günlərin birində gəlib Hindistana çıxdılar. Düz padşahın hüsuruna gedib, Allahın əmri ilə Mehriban Soltanı fars padşahına verməyini xahiş elədilər. Amma Hindistan padşahı qızı vermədi. İsfəndiyar da bir dağda qoşunla çadır qurub, hazır dayanıb, şahın cavabını gözləməyə başladı.

İndi gəl xəbəri kimdən verim, Lətif şahdan.

Lətif şah Hindistanda Səyid adlı bir nəfərlə qardaşlıq olmuşdu. Bir gün Səyid bazardan keçəndə eşitdi ki, fars padşahının qoşunu gəlib, Hindistan padşahının qızı Mehriban Soltanı zorla aparmaq istəyir. Hindistan padşahı da yeddi yaşdan yetmiş yaşa kimi əli silah tutanı toplayır.

Səyid özünü tez Lətif şahla çatdırıb, əhvalatı ona nağıl eləyib dedi:

– Nə durmusan? Mehriban əldən gedir! Tez başına çarə qıl! Qoşun hər yeri bürüyüb.

Lətif şah bu xəbəri eşidən kimi Lələni axtarıb tapdı, sazla Lələyə görək nə dedi:

Lələm, sənə şikayətə gəlmişəm,
Bu gün əhvalımın yaman günüdür;
Dünyanın tədbiri təğayir oldu,
Dönüb dövrən, çarxın azan günüdür.

Hanı xan babamın taciylə taxtı?
Fələk vurdu, tərki-diyar buraxdı.
Bu dərddəli könlümün təğayir vaxtı,
Bəlalı başımın duman günüdür.

Mən Lətifəm, açma qəmli sinəmi,
Fələk pozdu novrağımı, binəmi,
Tülək tərən çəngə saldı sonamı,
Yar əldən üzülür, aman günüdür¹⁰.

Lətif şah dil ilə dedi:

– Mənə bir köhlən at, bir qılınc, bir dəst də dava libası hazır elə! Ya öləcəyəm, ya da yarımı xilas edəcəyəm.

İndi gəl xəbəri kimdən verim, İsfəndiyar pəhləvandan. İsfəndiyar yalın qılınc Hindistan qoşununun içinə girib, taxıl kimi biçirdi. Bir

kimsənə onun meydanında davam gətirə bilmirdi. Elə padşahlığı alhaal idi ki, Lətif şah atlı düz İsfəndiyar pəhləvanın meydanına girdi. Bəli, vuruşma başlandı. Bunlar gecə düşənə qədər didişdilər. Qaranlıq olanda İsfəndiyar dedi:

– Ay oğlan, at üstü dava elədiyimiz bəsdə, indi gəl atdan düşək, hansımız güc gəlsək, meydan onun olsun.

Bəli, hər ikisi atdan düşdülər. İsfəndiyar Lətif şahı hərbi-zorba gəlib dedi:

Öz-özünü salma düşmən qəhrinə,
Mən cəngiyəm, bu meydana gəlmişəm.
Cövlan edib şikarımı ararkən,
Sən şikarı övgahımda bilmişəm.

Aldı Lətif şah:

Bu sevdadı, məni yaxar alavı,
Mən bu eşqə düşən günü ölmüşəm.
Bir gözəlin atəşinə yanaram,
Pərvanə tək ətrafına gəlmişəm.

Aldı İsfəndiyar:

Alaylar dağıdıb, tüplər pozaram,
Min düşməni bir qılınca düzərəm;
Qan etməyən günü qəmgin gəzərəm,
Mən bir qaniçici cəllad olmuşam.

Aldı Lətif şah:

Baxmagilən eşq əhlinin ahına,
Səni qərqlərəm qəm girdabına;
Sığınmışam mən də şahlar şahına,
O şahlar şahından səbir almışam.

Aldı İsfəndiyar:

İsmim İsfəndiyar, xışmım tamam nar,
Hindistanı mən etmişəm tari-mar;
Fars şahına peşkəş üçün bir gülzar,
Mehriban Soltanı şikar almışam.

Aldı Lətif şah:

Lətif şaham, mən də cana yağıyam,
Hicran möhnətinin qəm dustağıyam;
Mehriban Soltanın qurbanlığıyam,
Yar yolunda mən ölməyə gəlmişəm¹¹.

Sözü qurtarıb, qılıncı aldı, yenə qavğaya başladılar. Üç gün, üç gecə dava elədilər. Axırda Lətif şah qəzəblənib, İsfəndiyar pəhləvanının başından elə bir qılınc vurdu ki, baş boranı kimi iki parça olub, yerə düşdü. Lətif şah özünü onun qoşununa vurdu. Bütün fars padşahının pəhləvanlarını qırıb, qoşunu sıdırdı. Hindistan padşahına xəbər getdi ki, bir nəfər oğlan fars padşahının qoşununu, pəhləvanlarını qırdı, bizi bələdan qurtardı. Padşah dedi:

– Bizim düşməni qıran kimdisə, mənim yanıma gətirin! Onu elin çırağı ilə eləyəcəyəm.

Lətif şahı padşahın hüsuruna apardılar. Hindistan padşahı onun alnından öpüb dedi:

– Sən mənim gözümdən işığısan. Nə diləyin var, söylə, yerinə yetirirəm.

Lətif şah ədəblə təzim eləyib dedi:

– Padşah sağ olsun, mən diləyimi sazla deyəcəm.

Padşah izn verdi. Lətif şah sazı sinəsinə basıb, görək nə dedi:

Dinlə ey şökətim, vəsf edim halı,
Bilin, nə xəyala uyub gəlmişəm.
Çarxın çənbərindən keçdim, dolaşdım,
O əhlət daşına dəyib gəlmişəm.

Dərviş tək olmuşam divanə, dəli,
İstəmərəm səndən dövləti, malı;
Tərk edib vətəni, obanı, eli,
Xan babamı ağlar qoyub gəlmişəm.

Aşıqəm, qurmuşam cəngi, davanı,
Uğrunda çəkmişəm cövrü, cəfanı.
Gəl, yetər, ağlatma mən binəvanı,
Mehriban Soltanı deyib gəlmişəm.

Lətifəm, minmişəm eşqin atını,
Almışam əlimə cəng alatını;
Gözüm görə-görə ölüm qatını,
Əcəl köynəyini geyib gəlmişəm.

Şah razı oldu, qızı Mehriban Soltanı ona verdi. Əmr elədi, toy məclisi qurdular. Qırx gün, qırx gecə toy eləyib, Mehriban Soltanı Lətif şaha verdilər. Lətif şahla Mehriban Soltan murad hasil elədilər.

Bir gün Lətif şah dedi:

– Neçə vaxtdı ki, mən Hindistandayam, bir kərə də olsun qayığa minib, dənizdən bu şəhərə tamaşa eləməmişəm, görəəm nə təhər quruluşu, küçələri, binaları var.

Bu fikir ilə bir cümə günü Lətif şah bir tutuquşu götürdü, qayığa minib, deryaya çıxdı. Deryadan Hindistan şəhərinə baxırdı ki, birdən dəli bir fırtına başladı. Fırtına Lətif şahın gəmisini dalgaların içində oynada–oynada balıq balası kimi götürdü, gözdən itirdi. Axşam oldu. Bütün şəhərdə işıqlar yandı. Elə idi, elə idi ki, şəhər göydəki ulduzlar kimi görünürdü. Amma fırtına qayığı o qədər uzağa aparmışdı ki, Hindistan şəhərinin ancaq bir dənə işığı quş gözü kimi parlayırdı. Bu zaman Lətifin ürəyi dolub, yana–yana bir namə yazdı, tutu quşunun boynundan asdı, düz Mehriban Soltanın yanına yolladı.

Lətif şah naməni quşun boynundan asanda görək quşa nə dedi:

Məlul–məhzun duran sən tutuquşu¹²,
Qanad çal kənara, bir xəbər eylə!
Göydə uçan quşlar rəhm etsə bizə,
Uçub hər diyara bir xəbər eylə!

Nagahandan düşdüm girdab bəhrinə,
Yunis möhnətinə, Yusif qəhrinə¹³.
İxtiyar Lələmə, Yəmən şəhrinə,
Atam ixtiyara bir xəbər eylə!

Lətifəm, görmədim qaşı kamani,
Qaldı qiyamətə vüslət zamanı,
Yəqin ərşə qalxar dadı–amanı,
İntizardı, yara bir xəbər eylə!

Quş uçub getdi, düz Mehriban Soltanın qucağına qondu. Mehriban Soltan quşun boynundakı kağızı açdı, oxudu, gördü ki, Lətif şah dardadı. Bu da qoca Lələyə qanlı göz yaşı ilə bir məktub yazdı, quşun boynundan asdı, sonra saçlarından üç tel ayırıb, sinəsinə basdı, görək quşa nə dedi:

Götür bu naməni qərib Lələyə,
Vəzir–vükəlayə bir niyaz etsin!

Yüz sürtsün babamın xakı-payına,
O taxti-vilayə bir niyaz etsin!

Lətif şahım müşkül qalmış dəryada,
Keçən günlər mənə gəlir rəyada;
Qırıqlar, üclər yetişsinlər fəryada,
O Xızra, İlyaya bir niyaz etsin!

Mehriban Soltanın əhdi, amanı,
Yaradandan heç kəsməsin gümanı.
Cansıza can verən, Sahib-Zamanı,
Ol hazır hüzzayə bir niyaz etsin!¹⁴

Sözü qurtarıb, quşun boynundan məktubu asdı, Lələyə yolladı. Quş məktubu aparıb Lələyə çatdırdı. Lələ məktubu oxudu, qocanın beli elə bil ki, əyildi. Vəzirə, vəkilə, şah xəbər verdi. Bunlar burda qalsınlar, indi gəl sənə xəbəri kimdən verim, Lətif şahdan.

Lətif şah bir həftə dəryanın üzündə ac-susuz qaldı. Mehriban Soltan xırda-xırda şəkərçörəyi qayıdır, quşun boynuna taxıb, Lətif şahı yollayırdı. Lətif şah da bununla dolanırdı. Bir gün Lətif şah nə qədər gözlədisə quş gəlmədi. Lətif şah bərk kədərləndi, yana-yana görək dəryaya nə dedi:

Qanlı dərya, heç insafın yoxmu?
Gəl rəhm eylə, məlul-müşkül halıma!
Yar yolunda çox çəkmişəm cəfalar,
Həsərət qoyma mən bülbülü gülümə!

Mən səfili qərq eylədin coşquna,
İtirdim ağlımı, döndüm çaşqına.
Bir fərəc ver Rəsulillah eşqinə,
Hər tərəfdən hasar çəkmə yoluma!

Lətif şah der: hər yazılan silinməz,
Üç gün əvvəl başa gələn bilinməz.
Təqdir haqdı, tədbir təğyir olunmaz,
Keçən xatirələr gəlir dilimə!¹⁵.

Lətif şah burada qalsın, gəl xəbəri kimdən verim, fars padşahından. Fars padşahı qulaqları, dodaqları, burnu kəsik gələn xəbərçiləri gördükdə hiddətlənib yeddidən yetmişə qədər hamını topladı, yenə də

Hindistana göndərdi. Qoşun gəmilərə minib, dərya üzü ilə gedirdi. Bir də gördülər ki, dəryanın ortasında bir qaraltı görünür. Yan alıb gördülər ki, bir qayıqdı, içində də bihuş bir cavan oğlan var. Bunu götürüb, gəmiyə çıxartdılar. Haman burnu, qulağı kəsilənlər onu görən kimi dedilər ki, amandı, onu bərk bağlayın, bizi bu hala salan, İsfəndiyar pəhləvanı öldürən bu oğlandır. Bunu möhkəm bağladılar, zindana salıb sonra ayıtdılar.

Lətif şah gözünü açıb, özünü düşmən əlində gördü. Cəlladlar ondan soruşdular:

– De görək sən kimsən?

Aldı Lətif şah:

Dindirməyin, mələl-müşkül halım var,
Atəş alıb yana-yana ağlaram;
Bülbül olub dost bağına qonarkən
Həsret qaldım o gülşana, ağlaram.

Qanlı fələk məni yardan alıbdı,
Sürgün edib dağa, daşa salıbdı;
Gözü yolda intizarlım qalıbdı,
Batmışam vəbala, qana, ağlaram.

Mən Lətifəm, hər bə, cəngə dalmışam,
Cəmi fars əsgərin əsir almışam.
İsfəndiyarın qılınc çalmışam,
İndi düşüb bu zindana, ağlaram.

Fars padşahının baş vəziri o zaman Qara Vəzir adlı biri idi. Padşah ona dedi:

– Ay Qara Vəzir, o oğlanı boğazından asdır!

Qara Vəzir də o saat Lətif şahı götürüb, dar ağacının dibinə gətirdi. Ətrafı cəlladlar bürüdülər. Qara Vəzir Lətif şahdan soruşdu:

– Sən buraya nə cür düşdün? Hara gedirdin?

Lətif sazı alıb, onun cavabında görək nə dedi:

Xəbər alsan əsilzadə nəsliyəm¹⁶,
Hökumət mülkündə qaldım bir zaman.
Sən kimi şahları payəndaz ilə,
Xak ilə payimə saldım bir zaman¹⁷.

Gəlib görsən cahıllıqda neylərdim,
Həramilər avgahını boylardım.
Bəzircan soyardım, dənglər paylardım¹⁸,
Xas qumaşlar satdım, aldım bir zaman.

Lətif şaham, fars elini boyladım,
Şah əmr etdi, qulluğunda söylədim;
Mehriban Soltana düyün eylədim,
Ona murad verdim, aldım bir zaman.

Söz tamama yetişdi. Bu zaman fars padşahının bacısı Əsma xanım da seyrə çıxmışdı. Əsma xanım Lətif şahı görən kimi ağılı başından gedib ona aşıq oldu. Cəlladlara dedi:

– Bu cavan oğlana aman verin, görək nə iş sahibidi.

Cəlladlar ona aman verdilər. Dərdli Lətif də sazını alıb, görək Əsma xanıma nə dedi.

Aldı Lətif şah:

Ay ağalar, gəlin sizə söyləyim¹⁹,
Əsilzadə qəm–diyarə düşübdü.
Hər tərəfdən ahü–zardı çəkirəm,
Zəif canım gör nə halə düşübdü.

Aldı Əsma xanım:

Dinləyin, ağalar, mən də söyləyim,
Eşq odundan cismim nara düşübdü.
Üz sürtərəm xakə, ayaq öpərəm,
Yeksər canım tarımara düşübdü.

Aldı Lətif şah:

Yığılar zalımlar, eylər tamaşa,
Belə ədalətdən gözlər qamaşa;
Əzəl fürsət bizdə idi həmişə,
İndi fürsət zülmkara düşübdü.

Aldı Əsma xanım:

İlahi, seversən, o ələmdarı,
Dolandır başına, azad et barı!
Gözümün müştəqi, didəmin nuru,
Könlümün tərlandı tora düşübdü.

Aldı Lətif şah:

Lətif şah da əcəl şərbətin içər,
Ruhum quşu qalxıb bədəndən uçar;
Əlacsız, namümkün, qalmışam naçar,
Aslan canım cəngə, dara düşübdü.

Aldı Əsma xanım:

Əsma xanım edər bu ələmanı,
İmdada çağırram Şahi-Mərdanı;
Zülm etmə, öldürmə belə cavanı,
Qəza ilə ahü-zara düşübdü.

Əsma xanım qoymadı Lətif şahı assınlar. Onu yenə də zindana atdılar.

Bir gecə Əsma xanım paltarını dəyişib, zindanın qapısına getdi. İçəri girib, Lətif şaha dedi:

– İndi mən səni buradan qurtarsam, sən məni alarsanmı?

Lətif şah dedi:

– Qoy sazla deyim, qulaq as.

Aldı Lətif şah:

Çox da cəfa çəkmə, hərcayi gözəl,
Sən deyən xəyala uyan deyiləm;
Mən öz məşuqəmin mübtəlasıyəm,
Hər kəsi bir gözdə görən deyiləm.

Aldı Əsma xanım:

Sübhü şər də qoşun çəksə üstümə,
Vallahı, mən cəngi quran deyiləm.
Bu eşqin atəşi kül etdi məni,
Bil ki, bu sevdaya duran deyiləm.

Aldı Lətif şah:

Siyah zülfün şahmar kimi sallanı,
Mizraq kimi sinəm üstə nallanı;
Əlimdən uçurdum tülək tərlandı,
Özgə zülfə meyil verən deyiləm.

Aldı Əsma xanım:

Müsəlmanam, mən də əhli-lisanam,
Az qalır ki, öz canımdan usanam.
Vallahi, billahi, mən də insanam,
Şahmar kimi səni vuran deyiləm.

Aldı Lətif şah:

Sərgərdan Lətifə eyləmə minnət,
Yaralı könlümə yaraşmaz zinət.
Özün qılman olsan, məkanın cənnət,
Müsəfirxanənə girən deyiləm.

Aldı Əsma xanım:

Əsma xanam, bu sirlərə yetmişəm,
Cəlallanıb, namus, arım atmışam;
Əl uzadıb damənini tutmuşam,
Çəkilib kənara, duran deyiləm²⁰.

Hər ikisi sözlərini tamama yetirdilər. Lətif şah Əsma xanımın sözlərini qəbul elədi. Hər ikisi zindandan çıxdılar, silah götürüb, tövlədən köhlən atlar çəkib mindilər, yola rəvan oldular. Bir az getməmişdilər ki, Lətif şah dedi:

– Beləcə gizlindən qaçsaq, mənim adıma eyib olar. Gəl bir kağız yazıb, zindanın qapısına yapışdıraq, sonra gedək.

Aldı Lətif şah, görək nə yazdı:

Şah, sənə xəbərlər olsun,
Ürəyinə vurdum düyünü.
Başıma tələ qurardın,
Gördünmü olmaz oyunu?

Yıxmışam bina, barını,
Viran eylədim varını;
Çəkərsən zülmün narını,
İndi yol başın muyunu!

Lətifə atdın kəməndi,
Əsma xanım qurdu fəndi,
Mehriban Soltanın indi,
Gedər, tutaram toyunu²¹.

Sonra Hindistan şəhərinə tərəf yola çıxıb getdilər. Az getdilər, çox getdilər, günlərin birində Hindistan şəhərinə çatdılar. Şəhərdən kənar bir cütçü gördülər. Baxdılar ki, bu cütçünün özü də, öküzləri də, cütü də, çubuğu da qaradı. Lətif şah dedi:

– Görəsən, bunda nə iş var? Gəl gedim cütçü babadan soruşum.

Lətif şah cütçüdən soruşdu:

– Cütçü baba, niyə belə qara geymisən?

Cütçü dedi:

– Üç aydı ki, bizim padşahın damadı dəryada qərq olub. Ona görə də padşahın əmri ilə hamı qara geyir.

Lətif şah dedi:

– Ay baba, sən get padşahı müjdələ ki, damadın Lətif şah gəlir. Sənə çoxlu xələt verər.

Qoca dedi:

– Lətif şah haradan gələcək? Kim bilir onu hansı balıqlar yedi.

Lətif şah dedi:

– Mən Lətif şaham. Sən get müjdəyə, qorxma.

Qoca elə hesab elədi ki, yeri sürəndə xəzinəyə rast gəlib, dedi:

– Yaxşı, gedim. Əgər gerçək olsa, padşah mənə çox xələt verəcək. Yalan olsa, qoy şahzadə dənizdə boğulduğu kimi, məni də padşah cəllada öldürtsün. Qiyamət ki qopmaz.

Cütçü tez gedib, padşahı müjdələdi. Padşah dedi:

– Əgər bu müjdə gerçək olsa, səni dünya malından qəni edəcəm. Yalan olsa, boynunu vurduracam.

Padşah əmr elədi, qocanı burada saxladılar.

Gəl xəbəri kimdən verim, qoca Lələdən. Qoca Lələ Lətif şahdan sonra yeyib-içməzdi, göz yaşını qurutmazdı. Beli əyilib, ikiqat olmuşdu. Qış zamanındakı tut ağacına dönmüşdü. Bəli, cütçü hələ yetişmədən Lətif şah Hindistan şəhərinə gəlib, Lələnin olduğu yerə çatdı. Nə qədər səs elədi, Lələ onu tanımadı. Lətif şah sazını alıb, görək ona nə dedi:

Qoca Lələm, nə dərd-qəmə dalmısan?

Hicran qəhri dal qəddini əyibdi²².

Nədən bu şəhərin nası gülməyir,

Nə səbəbdən yas donunu geyibdi?

Aldı Lələ:

Qınamayın, atəş alıb yanaram,
Qanlı fələk xatırıma dəyibdi.
Bir tərlanın qanadilə uçardım,
İtkin düşüb, məni məlul qoyubdu.

Aldı Lətif şah:

İtkin düşdüm, gözdüm Yəmən, yəsarı,
Verdilər cəllada, qurdular darı;
Hicran yeksaniyəm, qəm tarımarı,
Yaralı könlümü qəm budayıbdı.

Aldı Lələ:

Üç aydı geymişəm əynimə qara,
Sinəmdə açıldı yenilməz yara.
Yol bilmirəm, gedim hankı diyara?
Bu həsrətim qiyamətə qalıbdı.

Aldı Lətif şah:

Lətif şahım, cövrə saldım mən səni,
Əfv eylə suçumu, ey könlü qəni,
Dağlayıb zarıncı eyləyib məni,
Zəif cismim öz canımdan doyubdu.

Aldı Lələ:

Biz də qıldıq tərkini, atdıq tilanı,
Heç qova bilmədik dərdi, bəlanı.
Bir canı var, vur qurtarsın Lələni;
Lətif şah yoluna qurban deyibdi.

Qoca Lələ Lətif şahı tanıdı. Haman saat boynuna sarılıb dedi:

– Bala, harada idin indiyə qədər?

Lətif şah o gecə Lələnin yanında qaldı, bütün başından keçənləri ona danışdı. Sabah olan kimi Əsma xanımı Lələnin yanında qoyub, özü düz Mehriban xanımın yanına getdi. Mehriban bunu görən kimi, on iki yasəmən hörüklərindən birini ayırıb, sinəsinə basdı, görək Lətif şah nə dedi:

Gəl görüm, nə xəyaldasan,
Etibarı yalan yarım!
İlqarı boş, ey vəfasız,
Məni gözdən salan yarım!

Aldı Lətif şah:

Vaqif ol vəsfi-halıma,
Budu başa gələn, yarım!
Qərq oldum dəryayi-ümmana,
Məni tutdu talan, yarım!

Aldı Mehriban Soltan:

Məni saldın qəmə, yasa,
Bədnam etdin xəlqünna;
İş qalıbdı iltimasa,
Şad, xürrəm olan yarım!

Aldı Lətif şah:

Mənə belə töhmət vurma!
Aşiqə xəcalət vermə!
Sürəhi dəstində durma,
Saqi kimi dolan, yarım!

Aldı Mehriban Soltan:

Mehribanam, qəm saqisi,
Qədəhim zəhrim ağusu,
Tənhada canım yanğusu,
Üzdə şirin gülən yarım!

Aldı Lətif şah:

Lətifindi qəm meydanı,
Qandırmaq olmaz nadanı,
Yolunda can sərf edəni,
Etibarsız bilən yarım!²³

Söz tamam oldu. Hər ikisi görüşüb qucaqlaşdılar. İki-üç gün keçdi, Lətif şahdan Əsma xanıma bir cavab gəlmədi. Bu zaman Əsma xanım dedi:

– Ey çiy süd əmən insan oğlu! Sənə də etibar olarmı? Bu da mənim
sənə yaxşılıqlarım. Sən məni unuttun.

Əsma xanım götürüb Lətif şaha belə bir namə yazdı:

Etibardan düşən etibarlı yar,
Dönüb etibarı kəmə, yalvarı.
Çünkü ondan yoxdu bizə bir fayda,
Varı gedən hicran, qəmə yalvarı.

Mən sənə neylədim, tanrı zalımı?
Gəlib heç sormadın vəsf-i halımı.
Tutdum damanını, kəsdin əlimi,
Bundan belə, bu yar kimə yalvarı?

Əsma xanım düşdü fitnə-fəllərə,
Məni abdal etdin, saldın çöllərə,
Yara düşsün yaman deyən dillərə,
Kağız yazan yazar namə, yalvarı²⁴.

Əsma xanım kağızı bir xidmətçiyə verib, düz Lətif şaha göndərdi.
Lətif şah məktubu aldı, açdı, Əsma xanımın xəttini görəndə dərinləndən
bir ah çəkdi. Mehriban Soltan soruşdu:

– Niyə belə kefin pozulub ah çəkdin?

Lətif şah dedi:

– Dil ilə desəm dilim yanar, qulaq as, sazla deyim.

Aldı sazını, görək nə dedi:

Bir miskinlə vəbalına batmışam²⁵,
Heç kimsə halımdan xəbərdar deyil,
Oğrun-oğrun pünhan sevda çəkirəm,
Deyə bilməm, açılacaq sirr deyil.

Aldı Mehriban Soltan:

Bir fəqirin odlarına yanımsan,
Mən də bildim söylədiyin car deyil.
Oğrun-oğrun pünhan sevda çəkirsən,
Geniş dünya bu başına dar deyil.

Aldı Lətif şah:

Fars elində aldım Əsma xanımı,
Dardan alıb, xilas etdi canımı,

Tapşırsan cəllada, töksə qanımlı,
Vaz keçməyəm, etibarsız yar deyil.

Aldı Mehriban Soltan:

Mən də xan babama namə yazaram,
Ara yerdə məbəynini düzərəm²⁶;
Əsma xanım qulluğunda gəzərəm,
İki tərən bir igitə ar deyil.

Aldı Lətif şah:

Lətif şah ovunu yetirdi dama,
Nazlı yardım gəldi mənə bu namə,
Çoxdan bəri düşməmişdim bu bəmə,
Bundan belə mənim dərdim bir deyil.

Aldı Mehriban Soltan:

Mehriban Soltanın budu deyini,
Mövlam güldürməsin qəlbi xayını,
Məndən əzəl tutam onun toyunu,
O qərribdi, mənim ağlım zay deyil.

Bir müddət genə də zövqi-səfa ilə vaxt keçirib, yazıq Əsmaya bir xəbər yollamadılar. Əsma xanım baxdı ki, Lətif şah onu tamamilə yaddan çıxartdı. Halı qarışdı, başladı ağlamağa. Elə bu halda Lələ gəldi, dedi:

– Balam, Əsma xanım, neçün ağlayırsan, dərdin nədi?

Əsma xanım dedi:

– Sözlə desəm dilim yanar, Lələ, yaxşısı budu, qoy sazla deyim.

Aldı Əsma xanım:

Mən ki varam, qan ayaqlı zənənəm,
Açma sirrim, heç kimsələr bilməsin.
Məni belə gözü yaşlı eləyən,
Məhşərə tək şad oluban gülməsin.

Üzə gülən imiş o qəlbiqara,
Hardan meyil verdim o biilqara,
Neçün məni saldı bu ahü-zara,
Mənim kimi heç kimsə xar olmasın.

Əsma xanım deyir: yanaram oda,
Qohumdan, qardaşdan düşmüşəm cida;
Niyazım budu ki, təqdiri-xuda,
Mənim ahım Lətif şahda qoymasın!

Gəl xəbəri kimdən verim, Lətif şahla Mehribandan. Lətif şah fikir elədi ki, mən nə eləyirəm. Ayı, günü mənim üstümdə görən qoca anam, atam gözlərini Hindistan yollarına dikib, baxmaqdan kor oldular. Mən sevgililərimi götürüb tezliklə Yəmən şəhərinə getməliyəm. Lətif şah bu xəyalda idi, birdən Mehriban Soltan dedi:

– Neçün belə pozuldun?

Lətif şah dedi:

– Axır mən də bir ana-atanın övladıyam. Mən öz yurduma getmək istəyirəm. Mən dərdlərimi sənə sazla söyləyim, sən qulaq as!

Aldı Lətif şah:

Gəzdiyim o yerlər, gördüyüm günlər,
Hərdən gəlir bir xəyalə, sevdiyim!
Anam, atam o Yəmən yolunda
İntizardı indi yola, sevdiyim!

Aldı Mehriban Soltan:

Dəmdəm xəyallısan, divanə oğlan,
Məni saldın müşkül hala, sevdiyim!
Yenə nə xəyalə vaqif olmusan,
Gətirdin başıma bəla, sevdiyim!

Aldı Lətif şah:

Sən Leylisən, mən Məcnundan betərəm,
Nə buyursan cavabını tutaram;
Qohum, qardaş, oba deyin gedərəm,
Halal eylə bundan belə, sevdiyim!

Aldı Mehriban Soltan:

Sən Məcnunsan, mən Leylidən betərəm,
Nə buyursan cavabını tutaram;
Qohum, qardaş, oba, eli ataram,
Üz qoyaram sizin elə, sevdiyim!

Aldı Lətif şah:

Lətifəm, arzumun cavabını qan!
Mənsur kimi təndə qalıbdı bu can.
Sən, mən, Qoca Lələ, bir də Əsma xan,
Tədbir budu: düşək yola, sevdiyim!

Aldı Mehriban Soltan:

Mehriban xan sənə vəfalı yardı,
Tərk eləmə bu vətəni, bu yurdu;
Xan babamdan alam bir alay ordu,
Elə gedək sizin elə, sevdiyim!

Lətif şah əqd-nikah eləyib, qızların hər ikisini aldı. Hamı qara paltar çıxarıb, qırmızı paltar geydi. O qoca əkinçini də dünya malından qəni elədilər. Bundan sonra Hindistan şahı böyük cehiz, qoşun, karvan ilə Lətif şahı, Mehriban Soltanı, Əsma xanımı, bir də qoca Lələni yola saldı.

Onlar günlərin birində gəlib Yəmən şəhərinə varid oldular. Padşaha müjdəçi getdi. Böyük şadlıq oldu. Yəmən padşahı bütün xalqı yığıb, Mehriban Soltana böyük gəlin, Əsma xanıma da kiçik gəlin adı ilə qırx gün, qırx gecə toy elədi, şadyanalıq keçirdi²⁷.

Şadlıq məclisində ustad aşiq sazı döşünə basıb, bu duvaqqapma ilə onların toyunu bağladı.

Ay qonaq, bir bəri bax,
Gör necə dilbər oynayır...
Gül zərif, dəstə dərif,
Dəstində güllər oynayır.
Nazilə ağ üzünə
Düzübdü tellər oynayır.
Səsinə, həvəsinə
Car çəkib ellər oynayır.

Bu sona əcəb xına
Gör nə yaxıb əllərinə.
Mərdana dal gərdənə,
Naxış düzüb tellərinə.

Bu qəmər gümüş kəmər
Qurşayıbdı bellərinə,
Bu vaxtda ağ otaqda
Qoyub səmavər oynayır.

Ay gözəl, bundan əzəl,
Müştəriyəm qələm qaşa.
Bu dünyada, bu zibada,
Səni görüm min il yaşa.
Dilbərim, bu ellərim
Qəm mülkünə olub paşa.
Bu başdan, qələm qaşdan,
Qurtarıb millər, oynayır.

Nə cahanda, nə rizvanda
Yoxdu sənin kimi pəri.
Ev yıxdın, qıya baxdın,
Ağlım olubdu sərsəri.
Sən canın, sən cananın
Olaydım şirin nökrəri.
Od salır, canlar alır
Qaşlarının qələmləri.
Buxaqda, ay qabaqda
O əbrişimlər oynayır.

Mən sevdim, qiymət qoydum
Tellərinə yüz min manat.
Ay pəri, bu telləri
Gəl saxla mənə amanat.
Gər bilsə, yəqin gəlsə
Əğyar, eyləyər xəyanət.
Çöllərdə, bu ellərdə,
Bil ki, eylərəm qiyamət.
Əlbəttə, Xəyyat Mirzənin
Başında ləşkər oynayır.